

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Затверджую:
Завідувач кафедри СіГД,
полковник служби ЦЗ
Олена РЯБІНІНА

17 червня 2019 року.

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ РОБОТИ

ТЕМА № 7: «СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК».

План.

- 7.1. Правова та матеріально-економічна база соціально-гуманітарного захисту дитинства.
- 7.2. Особливості соціально-гуманітарного захисту вихованців дитячих будинків.
- 7.3. Сутність та еволюція «жіночого» питання.
- 7.4. Соціально-гуманітарний стан жінок в Україні.
- 7.5. Державна політика з покращення положення жінок.

Час проведення: 2 учбові години.

Харків 2019

Література.

1. Бабусин А.В. Соціально-гуманітарна робота: теорія й практика. - М.: Изд. Моск. ун-та, 2001.
2. Демидова Т.Е. Професійне спілкування соціально-гуманітарного працівника. - М.: Сполучник, 1994.
3. Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді / За ред. С.В. Толстоухової. - К.: УДЦССМ, 2001. - 204 с.
4. Павленок П.Д. Введення в професію «Соціально-гуманітарна робота»: Курс лекцій. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 174 с.
5. Практична соціально-гуманітарна робота / За ред. П. Картер, Т. Джеффса, Марка К. Сміта. - Київ, 1996.
6. Соціально-гуманітарна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки. Перспективи // За заг. ред. Пінчук І.М., Толстоухової С.В. - ДО: УДЦССМ, 2000. - Випуск 1. - 276 с.

Основні поняття: державна політика, дитячий будинок, сирітство, дитинство, вихованець.

7.1 Правова та матеріально-економічна база соціально-гуманітарного захисту дитинства.

Першоосновою системи захисту дитинства виступає правова база. Вона включає: міжнародне законодавство, українські державні закони й місцеві положення, інструкції, методики. Міжнародне законодавство по захисту дитинства представлено Хартією дитинства, Декларацією прав дитини. У якості державної правової бази соціально-гуманітарного захисту дитинства виступають Конституція України, Закон про сім'ю, Закон про освіту. Створені й функціонують притулки для безпритульних дітей, які повинні дотримуватися затверджених санітарно-гігієнічних правил і норм утримання притулків. Ціль реабілітаційної роботи з дітьми-сиротами – ввести їх у сім'ю.

Важливою основою захисту дитинства виступають організація й удосконалювання освітньої системи в інтересах соціалізації дітей. Провідним аспектом соціально-гуманітарного захисту дитинства є всебічне врахування інтересів дітей в умовах соціально-економічних труднощів. Особливого значення набуває допомога соціально незахищеним дітям і дітям групи ризику.

Система захисту дитинства починається із захисту сім'ї, матері й дитини. Правове забезпечення цієї соціально-гуманітарної сфери України є одним із найбільш розроблених. На соціально-гуманітарний захист немовлят і дітей дошкільного віку мобілізовані установи охорони здоров'я, освіти й соціально-гуманітарного забезпечення. Разом з тим установи захисту сім'ї, матері й дитини фінансуються недостатньо, що змушує шукати засобів для проведення заходів соціально-гуманітарного захисту дітей.

Розширюється психологічна допомога дітям і молоді. Зокрема, проводяться заходи, що формують стійкість проти пропаганди незахищеного сексу, наркотиків, насильства, агресивного поведіння. Результатом роботи є формування соціально-гуманітарної захищеності дітей і підлітків.

Соціально-гуманітарний захист дошкільників і школярів. В Україні існує історично закріплена система соціально-гуманітарного захисту підростаючих поколінь. У її структуру входили церковні й монастирські притулки, ремісничі школи, громадські школи з інтернатами при них. Соціальною наступністю відзначаються також дитячі садки і ясла.

У сучасних умовах плата за утримання дітей у дитячих садках і яслах диференційована залежно від добробуту батьків, а соціально незахищені зовсім звільнені від неї. Час перебування дітей у дошкільних установах залежить від потреб і можливостей сім'ї. Найчастіше діти перебувають у дитячому садку п'ять днів у тиждень. Виховання в дитячих установах будується за апробованими програмами. Його необхідним елементом є навчання дітей спілкуванню, діяльності в складі групи, підготовка до вступу до школи. Виховання дошкільників вирішує завдання їхньої соціалізації.

Соціально-гуманітарний захист дошкільників здійснюється у взаємодії з медициною й педагогікою. Органи соціально-гуманітарного захисту населення сприяють оздоровленню й лікуванню дошкільників, для чого надаються пільгові умови для перебування дошкільників у санаторіях і інших лікувально-профілактичних закладах. Широке коло заходів передбачене для дітей, що мають проблеми зі здоров'ям і відхиленням в розвитку. Існують спеціалізовані дитячі садки, ціль яких – підготовка до навчання у звичайній школі.

Соціально-гуманітарні служби великих виробництв беруть діяльну участь у соціально-гуманітарному захисті дошкільників. Вони мають свої дитячі ясла й сади, які в 1980-х роках були нерідко матеріально більше забезпеченими. В 1990-ті роки з'явилися приватні дитячі садки. Це викликано соціальною стратифікацією сучасного суспільства.

Система соціально-гуманітарного захисту школярів включає різноманітні заходи, проведені в школі, у позашкільних установах, роботу із сім'єю й громадськістю. Основним результатом цієї діяльності є формування соціально-гуманітарної захищеності школярів, а також ефективна соціалізація. Дуже важливим сьогодні є питання диференціації освіти. В останнє десятиліття 20 століття з'явилися нові типи установ загальної освіти. Поряд із традиційною загальноосвітньою школою функціонують ліцеї різного профілю (гуманітарні, класичні, релігійно орієнтовані й інші). Внутрішньошкільна диференціація досягається шляхом створення профільних класів з поглибленим вивченням іноземної мови, економіки, математики, фізики, психології, комп'ютерної підготовки.

Разом з тим як і раніше в скрутному стані перебуває сільська школа. Тут, як і в малих містах, освітні можливості недостатні внаслідок слабкості учбово-матеріальної й методичної бази, немає належних умов для диференціації освіти. Соціально-гуманітарний захист дитинства містить у собі попередження педагогічного травматизму, навчання без невдач, без другорічників, оскільки їм властиві психічні стани, що гнітять життєдіяльність. Соціально-гуманітарна

робота такого плану носить профілактичний і терапевтичний характер. Широко використовується психологічна робота.

Профорієнтація школярів і учнів закладів середньої та вищої освіти – один з найважливіших шляхів рішення завдань соціально-гуманітарного захисту. Однак ця робота ускладнена відсутністю якої-небудь кадрової політики, що обумовлено економічною кризою. Проте, сьогодні розроблені й проводяться відповідні соціальні заходи. Важливим напрямком соціалізації дітей і підлітків є їхня реабілітація у зв'язку з депривацією (освітньої, психологічної, соціальної), тобто втратою важливих особистісних якостей. При цьому діагностується особистісний розвиток, будуються індивідуальні плани відновлення здатностей, організуються корекційні групи, підбираються актуальні заняття, що дозволяють у колективній діяльності придбати соціально корисні знання й уміння їхнього застосування в праці, у спілкуванні, особистому житті.

Соціально-гуманітарна робота в школі проводиться вчителями, вихователями, соціально-гуманітарними працівниками, психологами. Разом з тим треба відзначити, що кадрова проблема в області соціально-гуманітарного захисту дошкільників і школярів залишається складною в першу чергу з економічних причин. Саме вони гальмують збільшення числа фахівців, безпосередньо зайнятих соціально-гуманітарним захистом підростаючого покоління.

7.2 Особливості соціально-гуманітарного захисту й соціалізації вихованців дитячих будинків.

Сучасні вихованці дитячих будинків здебільшого є жертвами соціально-гуманітарного сирітства, до чого веде ослаблення сімейних зв'язків і розпад сім'ї. Тобто серед них усе менше стає дітей хронічних алкоголіків, зі спадковими захворюваннями. Їхні батьки цілком здорові психічно й фізично, але вони соціально депривовані особистості. За роки перебування в дитячому будинку дитина освоює соціальні ролі й моральні норми життєдіяльності в

сучасному світі. У цьому плані особливу актуальність здобуває зв'язок із соціальним життям.

Стрижнем соціально-гуманітарного захисту вихованців дитячих будинків є виховання в них почуття дружби й любові, а на їхній основі готовності до взаємодопомоги. Не можна випустити з уваги, що взаємодопомога в групах дитячого будинку сполучається з конкуренцією. Вихователям варто комплектувати групи з урахуванням можливості спілкування, лідерства. Соціально-гуманітарна робота покликана додати цьому природному змагання цивілізовані форми. Підготовка дітей і підлітків до сімейного життя протікає на складному моральному тлі, оскільки вони ревнують до дітей, що мають батьків, родичів, а також до дітей, яких вибирають на всиновлення.

Життєдіяльність вихованців дитячих будинків організована так, що вони осягають функції членів сім'ї:

- хлопчики виконують доступні їм столярні, слюсарні роботи в спальнях, їдальнях, ігрових кімнатах, підтримують чистоту й порядок в дворі;
- дівчинки сервірують стіл, роблять дрібний ремонт одягу, беруть участь у створенні затишного інтер'єра.

Вихованцям прищеплюється почуття доброзичливості до членів групи й «чужих» дітей. Соціалізація вихованців дитячих будинків здійснюється в тісній взаємодії виховної й освітньої роботи. Соціально-гуманітарну допомогу роблять шкільний психолог і шкільний соціально-гуманітарний працівник.

Метою цієї роботи виступає формування соціально-гуманітарної захищеності. В остаточному підсумку забезпечується економічна самостійність вихованців шкіл-інтернатів, їхня економічна незалежність. Формування соціально-гуманітарної захищеності випускників дитячих будинків має свої особливості. На перших етапах соціальної самостійності діти потребують соціально-гуманітарної допомоги. Зазвичай за неї це робить сім'я. Випускникам же дитячого будинку видають такі незначні допомоги, що на них не можна почати жити самостійно. Положення загострилося й у зв'язку зі скороченням

числа професійних училищ і технікумів, здатних прийняти дітей, що потребують допомоги.

Соціально-гуманітарна захищеність дитинства багато в чому визначається якістю розвитку установ освіти й виховання дітей. Зокрема, відносно дитячих будинків, шкіл-інтернатів, будинків дитини можуть бути прийняті наступні основні положення їхнього розвитку: необхідно поглиблювати демократичні відносини усередині колективу дитячого будинку, встановлювати контакти з позашкільними колективами. У діяльності школи-інтернату здобуває особливу актуальність розвиток індивідуальних особливостей дітей. Навчальна, трудова діяльність повинна бути націлена на досягнення успіху. Також повинні бути розширені заходи щодо моделювання сім'ї. В учбово-трудої діяльності варто підсилювати практичні елементи.

7.3 Сутність і еволюція «жіночого» питання.

Поняття «жіноче питання» за своїм змістом дуже широке. Воно охоплює соціально-гуманітарний стан жінок у всіх сферах громадського життя, і насамперед в економіці й політиці, проблеми їхньої дискримінації, організації дій у захист правової й фактичної рівноправності.

Відправним пунктом рішення «жіночого» питання в нашій країні варто вважати 1918 рік, коли принцип рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя – цивільних і юридичних правах, праці, освіті, сімейному житті – був не тільки проголошений, але й закріплений у першій Конституції СРСР. Уже в 1918 році проходить перший Всеросійський з'їзд жінок – робітниць і селянок, тоді ж створюються жінвідділи, які ведуть культурну, виховну й організаційну роботу серед жінок.

Рух жінок за рівноправність приймав в країні усе більш масовий характер, він часто зустрічав підтримку й з боку чоловіків. Традиційні погляди в суспільстві на відносини між статями починали змінюватися. У значній мірі це було обумовлено тим, що жінки здобували економічну самостійність, правову незалежність, отримували рівну із чоловіками освіту. Проводилися масові

дискусії по різних аспектах відносин між чоловіками й жінками: шлюб і сім'я, вільна любов, рідний дім, воля жінки розпоряджатися собою й своїм тілом.

У ці ж роки, незважаючи на пережиті країною військово-економічні труднощі, видавалися жіночі журнали «Комуністка», «Робітниця», «Селянка», «жіночі сторінки» у ряді центральних і місцевих газет, видання серії книг і брошур «Бібліотечки для жінок». Все це сприяло поширенню ідей про рівноправність жінок у країні. Загальні ідеологічні й соціально-економічні процеси в нашій країні вплинули на положення жінок. Індустріалізація вимагала нових дешевих робочих рук. Розподіл продуктів по картках, реалізація гасла «Хто не працює, той не їсть» забезпечували майже стовідсоткову й чоловічу, і жіночу зайнятість у суспільному виробництві. Колективізація й масове розкуркулювання підірвали економічні основи патріархальної сільської сім'ї й тим самим також змусили жінку йти на заробітки в колгосп або в місто, – найчастіше це була важка, непрестижна робота.

Уже до 1940 року питома вага жінок у загальній чисельності робітників та службовців складала 39%. Різко зріс даний показник у військовий і післявоєнний період. Однак у такому виді дароване жінці «право на працю» стало не засобом здобуття економічної незалежності, а додатковим навантаженням, що додало до традиційних сімейних обов'язків жінки ще й трудові. Політика відносно жінок стала визначатися з позиції того, що вони повинні дати суспільству. Потрібні були країні робочі руки – іди й працюй, знадобиться підвищити народжуваність – іди й народжуй, причому в післявоєнні роки цьому «сприяли» такі правові санкції, як заборона розлучень, абортів.

Суспільство використовує сили й потенціал жінок на виробництві, у сім'ї, у суспільному житті, не дуже піклуючись про те, що воно дає їй у свою чергу. Але все-таки, незважаючи на деякі дискримінаційні міри, радянські закони відносно рівноправності жінок досить прогресивними й зробили істотний вплив на «жіноче» законодавство в інших країнах.

7.4 Соціально-гуманітарний стан жінок в Україні.

Проблеми жіночої праці. Відповідно до закону заборонене застосування праці жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими умовами праці. Однак питома вага жінок, зайнятих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, в 1998 році складала: у промисловості – 15 %, будівництві – 6 %, на підприємствах транспорту – 4,9 %, в організаціях зв'язку – 2,2 % від загальної чисельності жінок, що працювали у цих галузях. Крім того, зросло число загиблих жінок у харчових галузях промисловості, будівництві, тваринництві.

У сільськогосподарському виробництві зайнято 32 % від загального числа працюючих. Багато жінок на підприємствах і в організаціях агропромислового комплексу виконують роботи, пов'язані зі шкідливими й важкими умовами праці. У той час як з 1992 року заборонене залучення жінок до 35 років до робіт у рослинництві, тваринництві, птахівництві й звірівництві, якщо вони пов'язані з ядохімікатами, пестицидами й дезінфікуючими засобами. У підсумку кожна третя сільська жінка у віці 46-55 років має захворювання, викликані важкими й шкідливими умовами праці.

Жінки й політика. На керівній роботі в нашій країні переважають чоловіки. Жінки фактично витиснуті з активного політичного життя, зі структур влади, відсторонені від участі в розробці стратегії розвитку. Якщо в період до перебудови представництво жінок у керівних партійних і державних структурах становило більше 33 %, то в ході «боротьби за демократію» жінки становили лише 9 %. Різко зменшилося представництво жінок і в структурах влади на місцях.

Здоров'я, народжуваність, вагітність. Очікувана тривалість життя традиційно вважається головним індикатором фізичного стану населення. Середня тривалість життя для всього населення України сьогодні становить 62,8 року; для чоловіків – 62,6 року й для жінок – 74,1. Різниця в тривалості життя чоловіків і жінок в Україні становить 11,5 років, тоді як в економічно розвинених країнах цей показник становить 5-6 років.

Експерти ВООЗ, що досліджували стан здоров'я наших жінок, зробили наступний висновок: «Крайнє погіршення здоров'я жінок і дітей у цьому регіоні прирівнюється до катастрофи. Вони платять своїм здоров'ям за ламання економічних відносин, і ця плата непомірна». У погіршенні здоров'я вирішальне значення мають соціальні фактори: відсутність роботи або загроза її втратити, низький прибуток на душу населення, погане житло й харчування, погана вода й забруднене повітря, шкідливі звички й т.д. Багато інфекційних хвороб у жінок протікають важче, ніж у чоловіків. В останні роки зросло число жінок з Снідом. За споживанням алкоголю й тютюну наші жінки стали доганяти чоловіків. Швидке статеве дозрівання й ранній початок полового життя привели до появи феномена «підліткового материнства», що також негативно відбивається як на здоров'я немовляти, так і на здоров'я матері.

Проблема зайнятості жінок. При переході до ринкових відносин з урахуванням особливостей стану економіки України відбулися великі зміни в середовищі зайнятості всього населення, включаючи жінок. Із загального числа, тих що втратили за період 1991 - 1998 року роботу 75 % склали жінки. В 2000 році жінки переважали серед зареєстрованих безробітних – близько 70 %. Погіршується положення на ринку праці жінок, що звільнилися за власним бажанням, а також дівчат, що закінчили професійно-технічні училища. Відповідно до статистики, показник безробітних жінок у віці до 30 років, що закінчили середній спеціальний навчальний заклад склав у 2000 році – 70 %; а тих, що мають диплом про закінчення ЗВО – 67 %.

Ріст тривалості безробіття пояснюється головним чином розбіжністю попиту та пропозиції робочої сили, що має більш виражені негативні наслідки для жінок, чим для чоловіків. Жінки передпенсійного віку, частка яких становить 6 %, взагалі не можуть знайти роботу.

Насильство над жінками. На жаль, форми насильства відносно жінок стали досить різноманітними: сексуальні переслідування на робочому місці й у сім'ї, примус до проституції, зґвалтування, вбивство на сексуальному ґрунті, торгівля «живим товаром». Всі ці широко розповсюджені випадки насильства ще раз

підтверджують, що жінка займає підпорядковане місце й найчастіше є жертвою в суспільстві, що, природно, позначається на її фізичному й психічному стані. Складно говорити про які-небудь кардинальні міри, здатні відгородити жінок від сексуального насильства.

Для цього повинна змінитися на краще соціально-економічне становище в країні, стати більш ефективним законодавчий захист, а також повинен бути посилений контроль за дотриманням законів. Однак гарну допомогу можуть зробити кризові центри (як державної приналежності, так і створені неурядовими організаціями), куди жінки, що зазнали насильства, можуть звернутися за психологічною підтримкою, медичною або юридичною консультацією.

7.5 Державна політика з поліпшення положення жінок.

В Україні правові норми, пов'язані з регулюванням положення жінок, що сполучають професійні й сімейні обов'язки, є в Кодексі законів про працю (КЗП) і стосуються як охорони здоров'я жінок-матерів, так і надання їм певних переваг, пов'язаних з вихованням дітей. До норм, що забезпечують відповідність праці жінок фізичним і фізіологічним особливостям їхнього організму відносяться:

- заборона праці жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими умовами праці; установлення граничних норм перенесення й пересування ваг;
- обмеження праці жінок на роботах у нічний час;
- установлення полегшених умов праці вагітним жінкам (заборона нічних, понаднормових робіт, відряджень, переведення на більш легку роботу).

Закон України «Про зайнятість населення України» надає додаткові гарантії самотнім і багатодітним батькам, що виховують неповнолітніх дітей; жінкам, що виховують дітей дошкільного віку, дітей з інвалідністю. Успішній реалізації державної політики з поліпшення положення жінок можуть сприяти:

1) по-перше, заходи щодо створення системи освіти, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності жіночої робочої сили, залучення в освітні установи з метою підвищення кваліфікації, освоєння нових професій.

2) по-друге, система економічного стимулювання, заохочення підприємств, що створюють робочі місця для жінок, у тому числі надають можливість працювати не повний робочий день.

3) по-третє, створення спеціальних консультаційних служб, центрів соціально-психологічної адаптації, спеціальних банків даних про робочі місця для жінок у службах зайнятості.

4) по-четверте, підтримка жіночого підприємництва соціальними, економічними заходами.

5) по-п'яте, організація й розвиток соціальних послуг, що дозволяють жінкам поєднувати батьківські обов'язки із трудовою діяльністю, у тому числі за допомогою розширення мережі установ по догляду за дітьми.

Запитання для самоконтролю.

1. Які характерні особливості соціальної роботи з дітьми?
2. Хто має формувати соціальну політику, щодо неповнолітніх?
3. Які форми соціальної роботи використовуються при роботі з жінками?